

Kültür Çevirisi Üzerine: Kuramsal Açılımlar, Disiplinlerarası Yönelimler ve Güncel Tartışmalar

On Cultural Translation: Theoretical Perspectives, Interdisciplinary Approaches, and Current Debates

Derleme/Review

Ayşe AYHAN

Dr. Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü, ayseyah@yaho.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-5997-5385

ÖZET

Bu makale, kültür çevirisi kavramının günümüzdeki anlamını, işlevini ve sosyal bilimler alanında farklı disiplinlerdeki yerini tartışmayı amaçlamaktadır. Makale bunun yanı sıra, kavramın çeviribilim alanındaki gelişimini, kavramsallaştırılmasını ve konumunu da inceleyecektir. Roger Keesing'in 1985 yılında ilk kez ortaya attığı kültür çevirisi kavramı, disiplinlerarası araştırmalarda önemli yankı bulmuş; antropoloji, etnografya, kültürel çalışmalar, sömürgecilik sonrası çalışmalar ve çeviribilim gibi alanlarda farklı yönleriyle tartışılmıştır. Bu bağlamda kavram, kimi zaman kuramsal bir çerçeve, kimi zaman yöntemsel bir araç, kimi zaman da analitik bir mercek olarak kullanılmış; tanımlanmış, yorumlanmış ve eleştirilmiştir. Özellikle kültürel çalışmalar ve sömürgecilik sonrası yazında, kimlik müzakereleri, kültürlerarası etkileşim ve güç ilişkilerinin çözümlenmesinde işlevsel bir yaklaşım olarak öne çıkmıştır. Çeviribilim bağlamında yürütülen tartışmalarda ise kavramın sınırlarının tam olarak çizilememesi temel bir sorun olarak dikkat çekmektedir. Kültür çevirisinin neyi kapsadığı ve hangi bağlamlarda kullanılabileceği konusundaki belirsizlik, bir yandan kavramın kuramsal zenginliğini ve esnekliğini gösterirken, diğer yandan kavramsal muğlaklığına işaret etmektedir. Bu muğlaklık, araştırmacılar açısından hem yeni açılımlar sağlayan bir imkân, hem de netlik ihtiyacını gündeme getiren bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Makale, öncelikle kavramın ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar nasıl yorumlandığını ve farklı alanlarda nasıl yeniden tanımlandığını inceleyecek; ardından son yıllarda yapılmış akademik çalışmalarda yerini ve hangi yaklaşımlarla kavramsallaştırıldığı güncel örnekler üzerinden tartışacaktır. Böylece, kültür çevirisinin hem kuramsal hem de yöntemsel açıdan sunduğu katkılar ortaya konulacaktır.

Anahtar Sözcükler: kültür çevirisi, Çeviribilim, çeviri kuramları, disiplinlerarasılık, kültürel dönemeç

ABSTRACT

This article examines the contemporary meaning, function, and disciplinary positioning of the concept of cultural translation, while also tracing its development and conceptualization within translation studies. First introduced by Roger Keesing in 1985, the term has generated considerable interdisciplinary interest, finding application in anthropology, ethnography, cultural studies, postcolonial studies, and translation studies. In these fields, cultural translation has been variously employed as a theoretical framework, a methodological tool, or an analytical lens, and has been defined, redefined, and critiqued in multiple ways. Particularly in cultural and postcolonial studies, it has served as a productive approach to exploring negotiations of identity, intercultural encounters, and the analysis of power relations. In translation studies, however, cultural translation has often raised the problem of indeterminate boundaries: what precisely the term encompasses and the contexts in which it can be applied remain open to debate. This ambiguity underscores the concept's theoretical richness and adaptability, while simultaneously pointing to its vagueness. For researchers, this duality has been both a source of productive new insights and a challenge requiring greater definitional clarity. The article first considers how the concept has been understood and reinterpreted from its initial emergence to the present, mapping its reformulations across disciplinary contexts. It then focuses on recent debates within translation studies, analyzing how cultural translation has been conceptualized in current scholarship and through selected examples. In doing so, it highlights the theoretical and methodological contributions that the concept continues to offer to the study of translation and beyond.

Keywords: cultural translation, translation studies, theories of translation, interdisciplinarity, cultural turn

1. Giriş

Kültür, sosyal bilimlerin en köklü ve aynı zamanda en tartışmalı kavramlarından biri olarak uzun süredir akademik gündemde yer almaktadır. Antropolojiden kültürel çalışmalara, sosyolojiden çeviribilime kadar uzanan geniş bir alanda ele alınan kültür hem tanımlarındaki çoğulluk hem de kavramsal esnekliği nedeniyle farklı disiplinlerde daima yeniden yorumlanmıştır. Bu makalenin odak noktasını oluşturan kültür çevirisi kavramı da dilbilimsel tartışmalardaki kökenlerini aşarak hem kültürel çalışmaların hem de çeviribilimin merkezinde yer alan temel bir kuramsal çerçeve haline gelmiştir. Talal Asad'ın (1986) antropolojik yeniden tanımlamasından ve Homi Bhabha'nın (1994) sömürgecilik sonrası kavramsallaştırmalarından hareketle, kültür çevirisi; kültürel biçimlerin, pratiklerin ve kimliklerin sınırlar arası ve ötesindeki aracılık, müzakere ve yeniden inşa biçim ve süreçlerini öne çıkarır. Bu yaklaşım, anlamın yalnızca aktarımını değil, aynı zamanda melezlik, iktidar ilişkileri ve kültürlerarası karşılaşmalara içkin temsiliyetiyle de ilgilenir. Günümüzde bu kavram; edebiyat ve sanat üretiminden göç, medya ve eğitim alanlarına kadar geniş bir yelpazede kullanılmakta, disiplinlerarası araştırmalar için analitik bir bakış açısı sunmaktadır.

Çeviribilimde "kültür" tartışmaları, Lefevere ve Bassnett'in (1990) işaret ettiği kültür dönemeci ile yeni bir boyut kazanmış; çevirinin yalnızca dilsel bir aktarım süreci

olmadığı, aynı zamanda kültürlerarası bir müzakere pratiği olduğu fikri bu dönemde öne çıkmıştır. Çevirmen, artık yalnızca diller arasında aracılık eden tarafsız bir figür değil; aksine, toplumsal, ideolojik ve kültürel anlamları yorumlayan ve yeniden kuran etkin bir özne olarak görülmektedir. Bu yaklaşım, çeviriyi aynı anda hem temsil hem de yeniden üretim süreci olarak konumlandırırken, kültürlerarası farklılıkların, çatışmaların ve güç ilişkilerinin görünür kılınmasına da zemin hazırlamıştır.

Kültür çevirisi tartışmalarının kuramsal arka planı ise özellikle antropolojideki gelişmelerden beslenmiş, toplumsal yapıların incelenmesindeki çeviri sorunları ve kültürel anlamın aktarımı bağlamında ortaya çıkan sınırlar, kültür çevirisinin kavramsallaştırılmasına ve görünür hale gelmesine katkı sağlamıştır. Bu çerçevede kültür çevirisi, yalnızca bir aktarım değil, kültürel anlamların dönüştürüldüğü ve yeniden yorumlandığı bir süreç olarak tanımlanmaya başlamıştır. 20. yüzyılın sonlarından itibaren ise sömürgecilik sonrası kuramlar kültür çevirisi kavramını yeni tartışma alanlarına taşıırken, Homi K. Bhabha'nın (1994) ortaya koyduğu "üçüncü alan" yaklaşımı, çeviriyi basit bir aracılık ilişkisi olmaktan çıkararak kültürel sınırların geçirgenleştiği, kimliklerin melezleştiği ve anlamların sürekli yeniden üretildiği yaratıcı bir alan olarak tanımlar. Böylece kültür çevirisi, sömürgecilik sonrası söylemlerin çözümlemesinde merkezi bir kavram hâline gelir; farklılıkların sabitlenmesi yerine, sürekli bir müzakere ve dönüşüm süreci vurgulanır. Sarah Maitland'ın (2017) beş boyutlu kültür çevirisi modeli ise bu süreci çok katmanlı bir etkileşim, anlamlandırma ve yeniden üretim çerçevesinde kavramsallaştırarak kuramsal zemini daha da genişletmiştir.

Bu makale, kültür çevirisi kavramının tarihsel, kuramsal ve disiplinlerarası boyutlarını tartışarak, kavramın farklı disiplinlerde nasıl kavramsallaştırıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Makalede, öncelikle kültür kavramının sosyal bilimlerdeki tanımları ve kültürel dönemeç çerçevesinde çeviribilime yansımaları ele alınacaktır. Daha sonra, antropoloji kökenli tartışmalar ile sömürgecilik sonrası kuramların kültür çevirisini nasıl yeniden şekillendirdiğine odaklanacaktır. Sonraki bölümlerde ise kavramın ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar nasıl yorumlandığını ve farklı alanlarda nasıl yeniden tanımlandığı çağdaş kültür çevirisi yaklaşımları ve güncel kuramsal açılımlar çerçevesinde de incelenecek; son bölümde ise güncel akademik çalışmalarda yeri ve hangi yaklaşımlarla kavramsallaştırıldığı örneklerle betimlenecek, çeviribilim ve kültürel çalışmalar için sunduğu olanaklar ve sınırlılıklar tartışılacaktır.

2. Kültürün Peşinde: Tanımlar, Dönemeçler ve Katmanlar

Kültür, sosyal bilimlerin en temel ve aynı zamanda en tartışmalı kavramlarından. Antropoloji, kültür kavramını hem araştırma nesnesi hem de analitik bir araç olarak merkeze almış; bunun sonucu olarak kültür, farklı kuramsal yaklaşımlar arasında sürekli yeniden tanımlanan çok katmanlı bir kavram haline gelmiştir. 19. yüzyılın evrimci antropolojisinde Edward B. Tylor'un (1871) kültürü, bilgi, sanat, ahlak, inanç, hukuk, gelenek ve toplumun bir üyesi olan insanın kazandığı tüm yetenek ve alışkanlıkların bütünü olarak ele aldığı yaklaşımı, kültürü öğrenilmiş davranış ve birikim olarak gören ilk bütüncül tanımdır. 20. yüzyıl başında Malinowski (1922) ve Radcliffe-Brown'ın (1952)

işlevselci yaklaşımları kültürü, toplumsal düzeni mümkün kılan kurumların karşılıklı işleyişine dayalı bir bütünlük olarak tanımladı. Bu kuramsal çerçevede kültürel olgular, tarihsel kökenlerinden çok toplum içindeki işlevleri üzerinden açıklanıyordu. 1950'lerden itibaren Lévi-Strauss'un (1963) yapısalcı çalışmaları ise kültürü, insan zihninin evrensel bilişsel yapılarından türeyen simgesel örüntüler olarak yorumlayarak, kültürel çeşitliliği derin yapılar üzerinden kavramsallaştırdı. Kroeber ve Kluckhohn da (1952) farklı disiplinlerdeki kültür tanımlarını bir araya getirerek kavramın çoğulluğunu ve esnekliğini vurgulamış; böylece kültür yalnızca antropolojide değil, sosyoloji, tarih, edebiyat ve kültürel çalışmalar gibi geniş bir alanda merkezî bir analitik kategori haline gelmiştir. 1970'lerle birlikte Geertz'in (1973) temsil ettiği yorumsamacı antropoloji kültürü "anlam ağları" olarak yeniden tanımlayarak, kültürel pratiklerin yerel yorumlarına ve sembolik boyutuna odaklandı. Böylece kültür, yalnızca maddi üretim ya da davranış kalıplarını değil, insanın kendisini ve toplumsal ilişkilerini anlamlandırma pratiklerini kapsayan, çok katmanlı ve dinamik bir kavram halini alır. Bu yaklaşım, antropoloğun yorumlayıcı konumuna ilişkin yeni yöntemsel tartışmaları da doğurmuştur. 1980'lerden sonra eleştirel ve post-yapısalcı yönelimler, kültürü sabit, tutarlı ve bütünlüklü bir yapı olarak değil, iktidar ilişkileri, söylemsel yapılandırmalar ve temsil süreçleri içinde sürekli yeniden kurulan bir alan olarak kavramsallaştırdı (Asad, 1986). Bugün antropolojide kültür kavramı, durağan bir kategori olmaktan çok, hareketlilik, melezlik, dolaşım, temsil ve müzakere süreçleri bağlamında ele alınan dinamik bir kavramsal alan olarak değerlendirilirken, hem tarihsel süreklilik gösteren merkezi bir kavram hem de kuramsal dönüşümlerin izini taşıyan tartışmalı bir alan olarak varlığını sürdürmektedir. Sonuç olarak kültür, biçimsel olarak öğrenilebilir, bilinçsizce paylaşılabılır ya da başlı başına bir çatışma alanı olabilir (Katan, 2009, s. 70).

Çeviribilimde ise kültürün anlamı ve önemi konusunda kuramcılar ile uygulayıcılar arasında farklı görüşler bulunmakla birlikte, çoğu araştırmacı çeviri sürecinde bir tür 'kültürel filtre'nin (House, 2002, s. 100) işlediğini kabul eder. Kültürün çelişkili görünen tanımlarını, birbirine gömülü hiyerarşik düzeyler olarak kavramsallaştırmak mümkündür. Çevirmenin yalnızca dilsel aktarımla kalmayarak yorumlama ve yeniden biçimlendirmeyi de kapsayan müdahalesinin ne ölçüde olacağı, hangi kültürel düzeyin çeviriyi daha fazla etkilediğine ilişkin inançlarımızla bağlantılıdır. Kuramcılar genellikle görünmeyen, daha derin düzeylere odaklanırken, uygulayıcıların daha çok yüzeyde görünen kültürel öğelerle ilgilendiği söylenebilir. Edward T. Hall'un antropolojik "buzdağı modeline" (1959/1990) göre kültür birkaç farklı düzeyde betimlenebilir. Teknik kültür düzeyi, uygarlık ile ilişkilidir ve odak noktası metindir. Bu aşamada dilsel göstergeler doğrudan göndergesel bir işleve sahiptir; gizli değerler ise evrensel kabul edilir. Çevirmenin görevi, kaynak metindeki terim ve kavramları olabildiğince kayıpsız biçimde aktarmaktır. Ancak bu düzeydeki temel zorluk, belirli bir kültüre özgü biçim ya da işlev taşıyan ve yalnızca karşılaştırılan kültürlerden birinde bulunan kültüre özgü unsurların çevrilmesidir. Biçimsel kültür düzeyi, uygarlık değil, toplum içinde "uygun" ya da "normal" kabul edilen pratiklere odaklanır. Bu düzeyde kültür, bireylerin hangi davranışların kabul edilebilir ya da sapkın olduğunu anlamalarını sağlayan paylaşılan kalıplar olarak tanımlanmıştır. Dil kullanımını yönlendiren tür tercihleri, şemalar ve

normlar bu düzeye dahildir. Çeviri açısından ise hangi metinlerin çevrileceği, hangi stratejilerin uygulanacağı ve çevirinin nasıl değerlendirileceği gibi kültüre özgü normlar belirleyicidir. Müdahale bu düzeyde, çevirinin amacına, skopos, (bkz. Vermeer, 1996) ve hedef kültür alıcılarının beklentilerine uyum sağlama üzerine yoğunlaşmaktadır. Enformel kültür düzeyi, resmi kurallardan çok içselleştirilmiş temel değerler, inançlar ve dünya tasarımlarına dayanır. Aile, eğitim ve medya aracılığıyla öğrenilen bu kültür, bireyin dünyayı algılayışını şekillendiren görece sabit bir zihinsel çerçeve oluşturur. Bu üçüncü düzeydeki kültür yaklaşımı Pierre Bourdieu'nun habitus kavramına da benzetilebilir (bkz. Bourdieu, 1977).

Kültürel çalışmalar ve sosyoloji alanındaki yaklaşımlar, kültürü ideolojilerin toplum ve kurumlar üzerindeki etkisiyle ilişkilendirir. Burada kültür, toplumsal yapıların eylemler üzerindeki baskılarının sonucu olarak görülür (Jenks, 1993). Bu modelde bireyler veya metinler tek bir kültüre ait olarak tanımlanamaz; aksine, farklı kültürel kaynaklardan beslenir, çeşitli açılardan ayrıcalıklı ya da bastırılmış konumlar üstlenir ve güç mücadeleleri içindeki karmaşık sistemlerde konumlarını müzakere ederler. Çeviribilimde çoğuldizge kuramı, sömürgecilik sonrası çeviri yaklaşımları ve anlatı kuramı bu bakış açısını paylaşır. Bununla birlikte, kültürün kendisi de sürekli sorgulanır. Bu düzeyde çevirmenler, yalnızca aracılık yapan kişiler olmaktan çıkarak, ideolojileri de taşıyan ve metinlerle birlikte dünyayı kurma sürecine aktif olarak katılan aktörler haline gelmektedir (Hatim & Mason 1997). Bu düzeyde çevirmen artık tarafsız bir aracı değildir; aksine kendisini “toplumsal değişimdeki etik bir ajan” (Tymoczko, 2003) veya dünyayı yeniden anlatan bir aktivist olarak konumlandırır (Baker, 2006). Benzer biçimde Venuti'nin (1998) yabancılaştırma stratejilerindeki vurgusu da kısmen İngilizcenin küresel hegemonyasına karşı politik bir duruşa dayanır çünkü bu hegemonya kapitalist ya da sömürgeci gibi belirli kültürel değerleri yaygınlaştırıp normalleştirmeyi hedeflemektedir. Sonuç olarak, kültür çeviri edimiyle ilişkili olarak da yalnızca farklı düzeyler veya çerçeveler bütünü olarak değil, sürekli değişim hâlinde olan, bağlam ve bireysel tutuma göre metne için işaretlerin müzakere edildiği ve yeniden yorumlandığı bütünlüştür bir sistem olarak anlaşılmalıdır.

2.1. Çeviribilimde kültürel dönemeç ve sömürgecilik sonrası yaklaşımlar

Kültürel dönemeç, çeviriye ilişkin çalışmalarda kültürel ve ideolojik unsurlara odaklanan bir paradigma değişimini ifade eder Lefevere ve Bassnett'in (1990) ortaya koyduğu kültürel dönemeç kavramı, çeviriyi yalnızca dilsel bir aktarım süreci olarak görmek yerine, onu kültürel, tarihsel ve toplumsal bağlamlar içinde değerlendirerek, kültürlerarası bir pratik olarak ele alındığı yaklaşımların yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu bakışa göre çeviri, bir dünyayı kavrama biçiminden diğerine geçiş yapmayı gerektirir (Taft, 1981) ve farklı gerçeklikler arasında kaçınılmaz olarak ortaya çıkan kırılmaları yönetebilmek için arabuluculuk ya da telafi edici beceriler talep eder. Böylece çeviri, aynı zamanda kültürler arası bir müzakere¹ süreci olarak değerlendirilir. Kültürel dönemeçte ideoloji ve güç ilişkilerinin vurgulanmasıyla birlikte çeviri, iktidar yapıları, sansür,

¹ “Müzakere” kavramı kültür çevirisi bağlamında “mücadele” kavramından bağımsız değildir ve çoğunlukla birlikte kavramsallaştırılmıştır.

sömürgecilik ve hegemonya gibi kavramlarla ilişkilendirilerek düşünölmeye ve tartışılmaya başlanır. Gideon Toury'nin (1995) betimleyici çeviribilim ve Itamar Even-Zohar'ın (bkz. 1978, 1979) çoğuldizge kuramı kültürel dönemeçle çok daha önemli bir hale gelmiştir. Kültürel dönemeç, erek kültürün baskın rolünü kabul eden bir yaklaşım ortaya koyar; böylece erek kültüre ilişkin sosyo-politik ve estetik bağlamın çeviriye konu olan metinlerin seçimi, çeviri süreçleri ve çevirilerin alımlanmasında erek kültür normları baskın hale gelir. Kültürel dönemeçle birlikte daha çok merkeze taşınan bakış açısı, bir çevirinin neden, kim tarafından, kimin isteğı ve desteğıyle ve ne amaçla yapıldığıdır. Bu bağlamda öne çıkan önemli kavramlardan biri de André Lefevere'in (1992) ortaya atmış olduğı yeniden yazım (*rewriting*) kavramıdır. Bu kavram, aynı zamanda metinlerin erek kültür normları ve gereksinimleri odağında (yeniden) biçimlen(diril)mesi, dönüştürölmesi ya da manipöle edilmesi olarak anlaşılabilecek bir kuramsal çerçeve sunmuştur. Dönemeç, aynı zamanda çevirmenin çeviri süreçlerindeki en önemli eyleyici olarak görünür bir konuma taşınmasını da beraberinde getirmiştir. Çevirmenin görünürlüğü ve görünmezliğı (bkz. Venuti 1995) kültürel, toplumsal ve siyasi bağlamlar ve etkiler çerçevesinde tartışılmaya başlanmıştır. Kültürel incelemelere odaklanan yeni bir yaklaşımın gelişmesiyle, edebiyat çevirisi, sömürgecilik sonrası çeviri ve feminist çeviri gibi alt alanlarda önemli etkiler açığa çıkartarak, çeviribilimde hem sözü edilen alanlarda hem de sonrasında ortaya çıkan birçok başka alanda yeni yönelim ve yaklaşımlarla gelişen disiplinlerarası bakış açıları ve çalışmaların önünü açmıştır.

Çeviribilimde kültürel dönemeçle ilişkili biçimde gelişen sömürgecilik sonrası çeviri yaklaşımları, kültürlerin diğerkültürler ile güç ilişkileri bağlamında incelenmesi kapsamında yer almakta; böylece çevirinin sosyal, kültürel ve ideolojik bir çerçevenin ya da bir kültür sisteminin parçası olarak ele alınıp incelenmesi söz konusu hale gelmektedir. Susan Bassnett ve Harish Trivedi çeviri ediminin her zaman dilden fazlasını içerdüğinin; çevirilerin kültürel ve siyasi sistemler ve tarihin içinde yerleşik ve gömölü' olduğunun altını çizmektedir (1999, s. 6). Çeviri edimi ve çeviri sürecinin güdümleyici doğası üzerine yeni anlayış biçimleri gelişmiş, çevirinin hiç masum (Bassnett & Trivedi, 1999, s. 2) olmadığı, yalıtılmış değıl sürekli devam eden; manipölasyonlara son derece açık ve "sömürgecilik etkisi altında işleyen bakışsız güç ilişkileriyle" hem şekillenen hem de şekillendiren kültürlerarası bir edim olduğı vurgulanmıştı (Niranjana, 1992, s. 2). Dolayısıyla sömürgecilik sonrası yaklaşımlar çevirinin sömürgeci ve sömürgeleştirilen arasındaki bir araç olarak öneminin altını çizirken, sömürgecilik sonrası çeviribilim yaklaşımları da çeviri çalışmalarında güç ilişkileri, hegemonya, temsiliyet, baskı, marjinalleştirme kavramlarının ve edebiyat çevirisinin siyasi boyutlarının önemini işaret eder.

3. Kültür Çevirisi: Gölger, Sınırlar ve Anlamın İzinde

Kültür çevirisi kavramı, günümüzde farklı disiplinlerde geniş bir tartışma alanı bulsa da ilk kez gündeme geldiğinde antropolojinin kuramsal ve yöntemsel çerçevesinde şekillenmiştir. 19. yüzyılın ortalarında, etnografik çalışmalar aracılığıyla yerel toplumların yaşam tarzlarını, inanç dizgelerini ve kültürel pratiklerini betimlemeye yönelen antropologların bu olguları kendi hâkim söylem ve dillerine aktarma biçimleri

sorunsallaştırılmaya başlanmıştır. Edward E. Evans-Pritchard'ın toplumsal yapıları ve ritüelleri çözümlemesinde karşılaşılan çeviri güçlüklerine, Clifford Geertz'in ise kültürel anlamların yoğun betimleme yoluyla aktarımındaki sınırlara dikkat çekmesi, kavramın teorik zeminde belirginleşmesine yol açmıştır (Evans-Pritchard, 1971; Geertz, 1973). Böylece, yalnızca farklı kültürler arasındaki anlam uyumsuzlukları değil, aynı zamanda antropoloğun veya çevirmenin bu aktarımdaki konumu ve müdahalesi de akademik tartışmanın merkezine yerleşmiştir.

Antropoloji ve kültürel çalışmalar çerçevesinde gelişen erken tartışmalar, kültürlerarası anlam aktarımının basit bir gözlem ya da tarafsız bir iletim süreci olmadığını; aksine, çevirmenin ya da antropoloğun aktif bir yorumlayıcı ve yeniden kurucu rol üstlendiğini göstermektedir. Bu bağlamda kültür çevirisi, yalnızca dilsel bir dönüşüm değil, aynı zamanda toplumsal ve ideolojik güç ilişkilerinin yeniden üretildiği ya da sorgulandığı bir temsil pratiği olarak kavramsallaştırılmıştır. Özellikle 20. yüzyılın sonlarında sömürgecilik sonrası kuramların etkisiyle bu tartışmalar derinleşmiş ve kültür çevirisi, sömürgeci epistemolojilerin açığa çıktığı, müzakere edildiği ve kimi zaman yeniden üretildiği bir alan olarak değerlendirilmiştir. Homi K. Bhabha'nın (1994) ortaya koyduğu "üçüncü alan" kavramı bu tartışmalara yön vererek, çeviriyi yalnızca kaynak ve erek kültür arasındaki bir aracılık işlevi olmaktan çıkarıp, kültürel sınırların geçirgen hale geldiği, melez kimliklerin biçimlendiği ve anlamların sürekli yeniden müzakere edildiği yaratıcı bir alan olarak tanımlamıştır. Sömürgecilik sonrası ve Kültürel çalışmalar bağlamında kültür çevirisi, kültürlerarası etkileşimde ortaya çıkan melezleşme, mücadele ve müzakere süreçlerine odaklanmaktadır. Burada çeviri, eşdeğerlikten çok dönüşüm ve yeniden anlamlandırma ile ilgilidir.

3.1 Kuramsal Katmanlar: Kültür Çevirisini Çözümlemek

Çeviribilim alanında kültür çevirisi tartışmalarının odak noktasını, kavramın sınırlarının belirlenememesi oluşturmaktadır; başka bir deyişle, kültür çevirisinin kapsamı ve hangi bağlamlarda geçerli olabileceği konusunda bir muğlaklık söz konusudur. Conway (2012), kavramın giderek popülerleşmesiyle birlikte, kavramı kullanan araştırmacıların çoğu zaman neyi ifade ettiklerini açıkça ortaya koymadıklarını ve çoğunlukla örtük biçimde varsayımları paradigmanın okurlar tarafından da paylaşıldığını ileri sürmektedir. Kavramın alandaki ilk kullanımlarından biri özellikle edebiyat çevirisi söz konusu olduğunda, kültürel farklılıklardan doğan bağlamların aktarımıdır. Bu anlayış çerçevesinde, çeviri yalnızca sözcüklerin aktarımıyla sınırlı kalmaz; aynı zamanda farklı kültürlerle ait unsurların, ait oldukları kültürel arka planla birlikte erek dile taşınmasını ve öteki kültürün temsil edilmesini de içerir. Bir diğeri ise çeviriyi kaynak-erek ya da yazar-çevirmen gibi geleneksel ikiliklerin ötesine taşıyan bir metafor olarak değerlendirilmesidir. Bu yönleriyle kültür çevirisi, yalnızca cümle düzeyine indirgenen "dilbilimsel" ya da "dilbilgisel" (Sturge, 2009, 67) çeviri anlayışına karşıt bir konumda durmaktadır.

Kültür çevirisi kavramı, ilk kez Roger Keesing (1985) tarafından, antropolojinin farklı toplumları anlamaya yönelik yaklaşımının taşıdığı temel risklerin tartışılması

bağlamında kullanılmıştır. Özellikle, araştırmacının, incelenen toplulukların benzersiz karakterlerini ve ötekinin gerçekliğini kavramaya çalışırken, kullandığı kavramsal araçlar üzerinde özeleştirel bir tutum geliştirmemesi durumunda, araştırma nesnesinin kendi zihninde yeniden üretilebileceğini vurgular. Bu süreç, araştırmacının önyargılarının ve algısal çerçevesinin, incelemekte olduğu kültürel gerçekliği biçimlendirmesiyle sonuçlanabilir; yani, kültür çevirisi kavramı burada, araştırma nesnesinin araştırmacının imgeleminde yeniden yaratılması olasılığını ifade etmek için kullanılır (Maitland, 2017, s. 11). Keesing'in tartışması, yalnızca antropolojide değil, aynı zamanda kültür çevirisi çalışmalarının yürütüldüğü tüm disiplinlerde kavramın önemini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, araştırmacıların hem kendi kavramsal varsayımlarını hem de kültürel bağlamları göz önünde bulundurarak çeviri ve yorum süreçlerini dikkatle ele almasının gerekliliğini işaret etmektedir. Böylece, kültür çevirisi kavramı, araştırma sürecinde epistemolojik bir uyarı niteliği taşıırken, aynı zamanda kültürel aktarım ve yorumlama pratiğine dair kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.

Antropoloji'de gerek araştırmacı ya da antropolog gerekse çevirmen tarafından yürütülen dillerarası aktarım sürecinde, incelediği topluluğun hem dil hem de kültür bakımından dışında konumlanan, buna rağmen içeriden anlam üretmeye ve yorum yapmaya çalışan araştırmacı için katılımcı gözlem, yalnızca bilişsel değil aynı zamanda bedensel düzeyde de farklı türden çeviri deneyimlerini zorunlu kılmaktadır (Clifford, 1983, s. 119). Bu bağlamda çeviri, araştırmacının sahada çok katmanlı ve sözlü iletişim aracılığıyla edindiği deneyimlerin, çizgisel bir yazılı anlatıya dönüştürülmesi sürecinde ortaya çıkan bir edim olarak ortaya çıkmaktadır. Sturge'e göre bu türden bir aktarım, yalnızca diller arasında ya da göstergeler arasında gerçekleşen bir süreç değil, aynı zamanda kültürel bağlamlar arasında kurulan bir aracılık pratiği olarak da görülmelidir (2009, s. 67). Kültür çevirisinin etnografiyle kesiştiği noktada, araştırmacının "öteki"nin karmaşık anlam evrenlerini erek dilde okunabilir ve anlamlı bir metne dönüştürme çabası görülür. Bu süreçte kaynak dildeki özgün kavramların ve ifadelerin ne ölçüde korunacağı, hangi noktalarda kavramsallaştırmaya gidileceği ya da erek kültürün yazınsal geleneklerine ve ifade kalıplarına ne derece uyarlanacağı, uzun süredir tartışılan bir sorunsaldır (Sturge, 2009). Nasıl ki edebiyat çevirmeni, yabancı unsurların aktarımı ile erek okurun beklentileri arasında bir denge kurmak durumundaysa, etnograf da benzer biçimde, yerli bakış açısını yansıtırken bir yandan özgünlüğü muhafaza etmeli, diğer yandan da okurun anlayabileceği bir metin üretmelidir. Dolayısıyla etnografılar için çeviri yalnızca diller arasında gerçekleşen bir aktarım değil, aynı zamanda kültürel bağlamlar arasında köprü kurma işlevi taşıyan bir aracılık pratiği olarak öne çıkar. Kavram, antropolojiyle ilişkili bağlamlarda zaman zaman "kültürlerin çevirisi" biçiminde de değerlendirilmiştir. Özellikle 1950'li yıllarda İngiliz işlevselci antropoloji geleneğinde öne çıkan bu yaklaşım, öteki bireyin kendi kültürel çerçevesi içindeki düşünce ve davranış biçimlerini bütünlüklü olarak anlamaya çalışmayı ve ardından bu bütünlüğü Batılı akademik çevrelerin perspektifine uygun biçimde yeniden üretmeyi hedeflemiştir (Sturge, 2009, s. 68). Ancak bu yaklaşım, etnograf-çevirmenin, yerli topluluk üyelerinin söylem ve davranışlarındaki örtük anlamları seçip çıkarma yetkisine sahip olduğunu varsayması nedeniyle eleştirilerle karşılaşmıştır. Eleştirinin temelinde, anlam üretiminde

asıl yetkinin kültürün asli sahiplerinde olması gerektiği, araştırmacının kendi bakış açısını dayatmaması gerektiği görüşü yer almaktadır (Asad, 1986). Bu bağlamda, kültür çevirisi, etnograf-çevirmenin kendisini araştırma nesnesi olan kültüre ilişkin bilgi ve anlayışta yerel katılımcılardan üstün bir konuma taşıması şeklinde anlaşılmakta ve bu durum, tartışmaların odak noktalarından biri olarak literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla, kültürlerin çevirisi yaklaşımı, yalnızca antropolojik saha araştırmasının metodolojik boyutunu değil, aynı zamanda araştırmacının etik ve epistemolojik sorumluluklarını da sorgulayan bir çerçeve sunmaktadır.

Kavram, sömürgecilik sonrası bağlamlarda da özellikle yabancılaştırma ve kimliğin dönüştürülmesi süreçlerini açıklamak için kullanılan bir metafor biçimde ele alınmıştır. Bu çerçevede, sömürgeleştirilen birey, kendi kültürel kökenlerinden kısmen veya tamamen uzaklaşarak, sömürgecinin dünyasını, değerlerini ve kültürel normlarını benimser; bu süreçte sömürgecinin dilini kullanır ve söylemini içselleştirir. Bu durum, çoğu zaman bireyin gönüllü olarak benimsediği bir uyum ve adaptasyon biçimi olarak da kendini gösterir. Bu bağlamda çeviri, simgesel düzlemde gerçekleşen bir anlam üretimi olarak anlaşılır; sömürgeci söylem, sömürgeleştirilenin söylemi tarafından dönüştürülür veya tersine, sömürgeleştirilenin söylemi aracılığıyla yeniden üretilir. Böylece ortaya çıkan birey, “çevrilmiş özne” (Rushdie, 1992; Young, 2003; Cronin, 2006) olarak tanımlanarak sömürgeci söylem aracılığıyla kültürel kimliği dönüştürülmüş, “tamamen olmasa da büyük ölçüde farklılaştırılmış” bir özne olarak yeniden üretilir (Bhabha, 1994, 86). Bhabha’ya göre bu süreç hem dilde hem de kültürel kimlikte bir melezlik yaratır ve böylece kültür, özellikle göç olgusunun etkili olduğu mekân ve coğrafyalarda “uluslarötesi ve çeviriyle ilişkili” bir niteliğe kavuşur (1994, s. 5). Elbette, hem kültürel antropoloji ve etnografik çalışmalar hem de sömürgecilik sonrası kültür çevirisi yaklaşımları, güç ilişkilerinden bağımsız bir şekilde düşünülemez; aksine, güç ve iktidar dinamikleri bu süreçlerin merkezinde yer almaktadır.

Kültür çevirisinin çeviribilim alanında yaygın biçimde kullanılmasına ilişkin en önemli eleştirilerden biri Harish Trivedi’nin (2007) kültür çevirisi kavramı ve kültürü çevirmek arasındaki farkları işaret ederek tartışmasıdır. Trivedi, Bhabha’nın kültür çevirisi kavramsallaştırmalarında iki önemli nokta olduğunu vurgulayarak, Bhabha’nın ilk olarak söz konusu kavramla kesinlikle iki farklı dil ve kültüre ait iki metin arasındaki edebi çeviriyi kastetmediğini; ikinci olarak da onun çeviriden anladığı şeyin, insan göçünün oluşturduğu süreç ve durumdan ibaret olduğunu ifade eder (2007, 5). Trivedi’ye göre Bhabha’nın kültür çevirisi kavramını postmodernist bir fikir olarak metin dışı ve dilsel olmayan bir anlamdaki sunuşu hem eleştirel hem de yaratıcı çağdaş yazın pratiklerinde geniş bir karşılık bulmuştur ancak bu kavramsallaştırmayla birlikte kültür çevirisi kavramının kullanımı yaygınlaşırken bir taraftan da çeviri kavramının içinin boşalmasına sebep olması yönünde endişeler ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Trivedi, çevirinin anlamına ilişkin olan iki dilli yapının önemini vurgulamak gerektiğini savunur. Trivedi’nin vurgusunun aksine Bhabha’nın kültür çevirisi kavramsallaştırmasının geleneksel otoriteleri sorguladığını, kültürel üstünlük iddialarını yıkarak farklı seslerin ve azınlıkların kendi bağlamlarında konuşmasına olanak sağladığının altını çizen yaklaşımlardan da söz etmek mümkündür (Maitland, 2017).

Kültür çevirisi, aynı zamanda “kültürel sınırları aşarak ve simgesel çevirmenlerin aracılık rollerini görünür kılan söylemler” olarak tanımlanmaktadır (Pym, 2014, s. 143). Bu yaklaşım, çeviriyi sabit bir kaynak veya erek metin üzerinden ilerleyen doğrusal bir süreç olarak görmek yerine, başlangıç ve son noktalarının belirgin olmadığı, sürekli değişen bir dinamik olarak ele alır (s. 138). Ne çeviri metin ne de orijinal metin ne çevirinin dili ne de kaynak dil statik ve kalıcı kategorilerdir; tüm bu unsurlar zaman ve mekân içinde sürekli olarak dönüşür ve yeniden yorumlanır. Bu çerçevede çeviri, yalnızca birbirinden ayrı bütünler arasındaki bir aktarım olarak değil, karmaşık ve karşılıklı etkileşimleri içeren, çok boyutlu bir süreç olarak değerlendirilir (Sturge, 2009, s. 69). Böyle bir bakış açısı, kültür çevirisinin, kaynak ve erek arasında doğrusal bir hareketten ziyade, kültürel farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan çatışmaların, anlaşmazlıkların ve farklı toplumsal söylemlerin müzakere edildiği bir ara bölgede gerçekleşen çok biçimli çeviri edimleri çerçevesinde kavranmasına da olanak tanımaktadır (Wolf, 2002, s. 190; Sturge, 2009, s. 96). Bu tartışmalar aynı zamanda Walter Benjamin’in “The Task of the Translator” adlı makalesinde ortaya koyduğu, yapısökümcü kuramla ilişkili eleştirilerle de desteklenmektedir. Benjamin, geleneksel çeviri kuramlarındaki ikili kaynak–erek yaklaşımını sorgulamış ve “orijinal” fikrini sorunsallaştırarak çevirinin sabit hiyerarşilerden bağımsız, yaratıcı ve çoğulcu bir süreç olduğunu öne sürmüştü (1968/1996). Böylece kültür çevirisi hem çeviri kuramı hem de kültürel aktarım bağlamında, sürekli yeniden müzakere edilen, etkileşimli ve çok katmanlı bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır.

Sarah Maitland (2017) *What is Cultural Translation?* adlı çalışmasında, dünyanın algılanış biçimlerinin her zaman yorumlayıcı bir doğa taşıdığını; yani dünya hakkında yazıp söylediğimiz her ifadenin, gerçekliğin kendisinden az ya da çok ölçüde farklılık gösterdiğini vurgular (2017, s. 6). Bu temel görüşten hareketle geliştirdiği kültür çevirisi modeli, süreci beş boyutta ele alır. Birinci boyut, çok sesli bir metnin anlamını kavramaya yönelik yorumlama sürecidir; burada çevirmen, metnin farklı katmanlarını, seslerini ve anlatım biçimlerini analiz eder. İkinci boyut, metnin belirli bir zaman ve mekân mesafesi dikkate alınarak okunması ve değerlendirilmesini içerir; bu hem tarihsel hem de toplumsal bağlamı göz önünde bulundurmaya gerektirir. Üçüncü boyut, metnin çevirmenin kendi sosyo-kültürel bağlamıyla bütünleştirilmesi ve bu bağlamın çeviri sürecine dahil edilmesidir. Dördüncü boyut, anlamın belirli bir amaca hizmet edecek şekilde dönüştürülmesini kapsar; burada çeviri, yalnızca aktarım değil, kültürel bağlamın yeniden inşasını da içerir. Beşinci ve son boyut ise çevirmenin bir okur olarak özgürleştirilmesidir; bu, çevirmenin hem metne hem de erek kültüre ilişkin öznelliğini geliştirmesi anlamına gelmektedir (Maitland, 2017, s. 10). Bu modelde öne çıkan yorumlama, taşıma ve dönüştürme boyutları, yalnızca sürece ilişkin yöntemsel adımlar değil, aynı zamanda çeviri edimi aracılığıyla ortaya çıkan eylemler ve sonuçlar olarak da anlaşılır. Maitland’ın yaklaşımı, kültür çevirisini hem kavramsal hem uygulamalı boyutlarıyla ele alan, etkileşimli ve çok katmanlı bir çerçeve sunmaktadır.

Maitland, kültür çevirisini tanımlarken Paul Ricoeur'un (1981) hermeneutik yaklaşımında temellendirilen çeviri modelinden yararlandığını özellikle vurgular. Kültür çevirisi anlayışı, dünyaya ait olguların ve nesnelerin her bireyin ilgilenebileceği, hatta ilgilenmekle yükümlü olduğu "kaynak metinler" olarak ele alınması ve bu kaynaklarla kurulan ilişkinin nihai olarak başka bireylere veya topluluklara aktarılmasına yönelik iletişimsel bir süreç olarak anlaşılmasıdır (Maitland, 2017, s. 10). Bu noktada Maitland'ın yaklaşımı, yalnızca farklılıkların korunmasına indirgenmeyen; aksine söz konusu farklılıklar üzerine düşünerek yeni kavrayış ve düşünme biçimlerinin inşa edilebileceği bir dünya görüşünü ön plana çıkarır. Bu çerçevede kültür, bir metin gibi okunabilir anlamlı bir bütün olarak ele alınır. Bu bütün, ötekinin ve farklılığın ortaya çıktığı bir alan olarak sürekli yeniden yazılır, yorumlanır ve dönüştürülür. Bu sürecin aktörleri, diğer deyişle belirli bir kültürel mirası paylaşan bireyler, söz konusu metnin okurları konumundadır; her bir okur, kendi yaratıcı düşünme biçimleri ve hayal gücü aracılığıyla kültürel metni yorumlamakta ve yeniden üretmektedir. Maitland (2017), bu süreci çeviriyle özdeşleştirir ve bireylerin kültürel deneyimleri bir metin gibi okuyarak yaratıcı bir biçimde yorumlamaları ve yeniden üretmeleri, özünde bir çeviri etkinliği olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, kültür çevirisi insan iletişiminin merkezine yerleştirilir. Ona göre kültür çevirisi, küresel ve çokkültürlü bir dünyada kültürel, siyasal ve toplumsal üretimlerle meşgul olmanın, bu üretimlere katılmanın ve onları dönüştürmenin temel aracıdır. Aynı zamanda kültür çevirisi, tüm bu üretimler arasında ortaya çıkan çatışma ve müzakerelerin gerçekleştiği bir alanı da mümkün kılmaktadır.

Bu yaklaşım, her türlü algılama biçimi ve anlam yaratımının özünde yorumlayıcı bir süreç olduğunu vurgular (2017, s. 6). Bu nedenle kültür çevirisi, yalnızca dünyaya ait olguların ve nesnelerin bireylerin üzerinde çalışabileceği veya çalışması gereken "kaynak metinler" olarak yorumlanmasıyla sınırlı değildir; aynı zamanda bu yorumlamaların, nihai olarak belirli bir alıcıya yönelik iletişimsel bir çerçevede yeniden aktarılması süreciyle de doğrudan ilişkilidir (2017, s. 10). Maitland'ın yaklaşımı, çeviriyi kültürel bir üretim biçimi olarak, kültürel karşılaşmaları tanımlayan bir iletişim aracı ve dünyayı anlamlandırmaya hizmet eden temel bir yöntem olarak konumlandırır. Böylelikle kültür çevirisi, kültürel karşılaşmaların ve farklılıkların üretken bir biçimde yorumlanmasını da kapsar. İnsan eylemi, bir metni okur gibi yorumlandığında, anlamın nasıl kurulduğuna ve dünyada var olan özneler olarak kendimizi nasıl ifade ettiğimize ilişkin belirli boyutlar görünür kılınmış olur (2017, s. 9). Maitland'ın yaklaşımına göre, insanî ifade olgusunun toplumsal alanda kültür çevirisi niteliği taşıyabilmesi için, yalnızca belirli bir içerik ya da öz üzerine yönelen düşünsel-anlamsal bir çözümleme sürecine dâhil olması değil, aynı zamanda temel hedefinin insan kalbini ve zihnini dönüştürmek olması gerekir (s. 53).

Kültür çevirisine ilişkin geliştirilen yeni yaklaşım ve kavramsallaştırmalar kavramın yalnızca metinsel ya da söylemsel değil, aynı zamanda toplumsal, mekânsal ve kültürel düzeyde gerçekleşen karşılaşmaların, müzakerelerin ve dönüşümlerin anlaşılmasında işlevsel bir araç olarak öne çıktığını vurgular niteliktedir. Maitland'ın yaklaşımıyla sunulan kültür çevirisi dünyaya ait nesnelerin yorumlanarak bir alıcıya iletilmesi çerçevesiyle birlikte kavramın, küresel ve çok kültürlü dünyada kültürel, siyasal ve toplumsal üretimle meşgul olma, söz konusu üretimlere katılma aracı olarak

işlevlendirilmesi perspektifini de ortaya koymaktadır (2017, s. 10). Bu yaklaşım da kültür çevirisi kavramının çeviribilim ve öteki disiplinlerce yürütülen disiplinlerarası çalışmaların kapsamını genişletmekte ve kavramın tartışılması için yeni alanlar sunmaktadır.

3.2 Kültür Çevirisi Çalışmalarında Disiplinlerarası Mercckler

Bu bölümde makale, kültür çevirisine odaklanan birkaç örnek çalışmanın alanlarını; kavramı nasıl ele alıp tartıştığını ve aynı zamanda çeviribilim ilgili çalışmalara – çalışmaların çeviribilime sunduğu katkıyı incelemektedir. Bu amaçla çalışmalar konu bütünlüğü çerçevesinde belirlenen başlıklar altında sunulmuştur.

3.2.1 Görsel sanat ve fotoğraf

Landi Raubenheimer’ın (2023) “Speaking Back to the Landscape Canon: Cultural Translation in Phumulani Ntuli’s Cloud Migration and the Liewe Land! Exhibition” başlıklı çalışması, Güney Afrikalı sanatçıların manzara resimlerindeki sömürgeci geleneğini yeniden işleyişlerini kültür çevirisi bağlamında inceler. Güney Afrika manzara resimlerindeki müdahaleler, sömürgeci kanonu yeniden değerlendiren kültür çevirisi eylemleri olarak ele alınır; bu müdahaleler silinmiş özneleri yeniden sahneye taşır ve sömürge öncesi görsel anlatım biçimlerini sergileyerek ikonografinin kullanımı gibi stratejilerin görsel gelenekleri nasıl yeniden çerçevelediğini gösterir. Makale, sömürgecinin Afrika’ya gelişiyle birlikte Afrika arazilerini kendi görsel dil kodlarını kullanarak manzara resimlerine çevirdiklerini ancak sömürgecinin görsel kodlarının Afrika’nın kızgın güneşini, tozlu dümdüz arazilerini resmetmek konusundaki uyumsuzluğunun doğurduğu sonucu Güney Afrika arazilerinin çeviride kaybolması şeklinde yorumlar (s. 80). Yazarın temel savı, peyzajın tarihsel olarak sömürgeci bir “arazi – manzara” (s. 81) çevirisi yoluyla maddi gerçeklikten soyutlanıp ideolojik bir imgeye dönüştürüldüğüdür; çağdaş sanatçılar ise bu temsil biçimlerini tersyüz eden ikinci bir geri-çeviri süreci işletir. Raubenheimer kültür çevirisi kavramını özellikle Robert J. C. Young’ın sömürgecilik sonrası çeviri anlayışındaki maddeselliğin çeviri yoluyla çözülmesi ve yeniden inşa (2020, s. 141) yaklaşımı ve Bhabha’nın (1994) melezlik ve üçüncü alan tartışmalarından hareketle kavramsallaştırır. Young’a (2012) göre çeviri, baskın sömürgeci dilin sömürgeleştirilmiş coğrafyalarda eksik ya da kusurlu biçimde dayatılmasından ibaret değildir. Kültür çevirisi aracılığıyla işleyen bir geribesleme ya da filtreleme mekanizmasının bulunduğunu öne sürer. Bastırılan kültürün maddesizleştirilmesi, sömürgeleştirilmiş ülkelerde öngörülebilir biçimde işleyen güç ilişkilerinin en görünür sonucudur; ancak Young’a göre bu stratejinin tersine çevrilmesi de mümkündür: yerli kültür, sömürgecinin baskın kültürü ve dili üzerinde etkiye bulunabilir.

Makalenin odağındaki Phumulani Ntuli’nin Cloud Migration adlı videosu, insan figürlerini boş ve beyazlaştırılmış peyzajlara yeniden yerleştirerek sömürgeci bakışın görünmez kıldığı siyahı öznellikleri imgede tekrar görünür kılar (s. 83). Ntuli’nin kolaj, animasyon ve montaj teknikleri, peyzaj kanonunun dayattığı bakış açısını parçalayarak alternatif görsel söylemler üretir; bu nedenle eser hem kültürel hem de görsel-medyatik

bir çeviri eylemi olarak değerlendirilir (s. 85). Bu yaklaşım Maitland'ın (2017) kültür çevirisine ilişkin sunduğu modelde, anlamın belirli bir amaca hizmet edecek şekilde dönüştürülmesini bağlamıyla örtüşmektedir; çeviri, yalnızca aktarım değil, kültürel bağlamın yeniden inşasını da içerir. Çalışma, kültür çevirisi kavramını görsel sanatlara, özellikle de sömürgeci arşivlerin ve mekânın yeniden yorumlanmasına uygulayarak çeviribilime önemli bir kavramsal genişleme sunar. Çeviri yalnızca diller arasında değil, aynı zamanda imgeler, arşivler, mekânlar ve bakış açılarına içkin kültürel ya da toplumsal kurallar arasında gerçekleşen çok katmanlı bir dönüşüm sürecidir.

Bu başlık altında incelenen ikinci çalışma, “From Cultural Translation to Translations inside Photographs (1860–1930)” (Ginger, 2015) başlıklı makaledir. Makale, İspanyol fotoğrafçılığının 1850- 1920 yılları arasında kültür çevirisi uygulamalarıyla meşgul olduğunu, ülkeye özgü imgelerin izleyiciye sunulması amacıyla çekilen fotoğraflar üzerinden tartışır. Yazar, fotoğrafların tarihî yapıları yücelten, yerel adet ve pratikleri kaydeden, ülkenin teknoloji ve altyapı alanındaki ilerlemesini öne çıkaran ya da ünlü ve seçkin kişilerini betimleyen nitelikte olduğunu ve böylece toplumun ve kültürün gerçekliklerini iki boyutlu bir temsile dönüştürüp bu temsili bir izleyiciye aktarmayı amaçlayarak bir kültür çevirisi eylemi gerçekleştirdiğini öne sürmektedir (2015, s. 142). Makale üç boyutlu gerçekliğin iki boyutlu bir forma aktarımını bir çeviri eylemi olarak kavramsallaştırırken, fotoğraflarda ortaya çıkan biçim ve yapıların nasıl bir dönüşüm ve başkalaşım içerdiğini, imgelerde nasıl geçişlerin görüldüğünü ve fotoğrafa içkin nesne ya da öznelere bir yerden bir yere nasıl taşındığını *translatio* kavramına vurgu yaparak tartışır (ss. 141-142). Fotoğraf form olarak kültür çevirisinin önemli bir aracıdır çünkü konunun iki boyutlu formda etkili bir biçime bürünmesini mümkün kılar. Bu form, nesnelerin bir yerden başka bir yere, özgün fiziksel gerçekliklerinden bir baskıya ve tekrar izleyicinin hayal gücüne taşınmasına olanak tanır. Yazar, Giuliana Bruno'nun, imgelerin çoğu zaman birden fazla ve hareketli perspektif içerdiğini ve izleyiciyi etkin, devingen bir özne olmaya davet ettiği yaklaşımından ve Linda M. Shires'in sanatçıların sabit, çevresel ve hareket halindeki bakışları bir arada kullanarak farklı görüş noktaları arasında salınımlar yaratması yaklaşımından hareket ederek imgelerin doğası gereği dinamik olduğunu vurgular. İmgeler izleyiciyi tek bir konuma sabitlemek yerine farklı bakış açıları arasında bir hareketliliğe yönlendirir (s. 143). Makale, fotoğraflarda ortaya çıkan biçimsel dinamiklerin merkezinde, şeylerin birbirine çevrilebilir olma yönündeki temel potansiyeli bulunduğunu öne sürer ve bu potansiyeli, Walter Benjamin'in (1968/1996) sözünü ettiği ve tüm dillerin sonunda birbirine çevrilerek birleştiği, ancak hiçbir zaman tam olarak erişilemeyen salt dil fikrine benzetir; ancak fotoğraflardaki biçimler arasındaki karşılıklı geçiş, hareket, yani imgelerin içindeki *translatio*, göz önündedir ve fotoğraflarda canlı bir biçimde görünür kılınmıştır (Ginger, 2015, s. 143).

Çalışma, kültür çevirisi kavramını görsel temsil, maddesellik ve biçimsel dönüşüm bağlamında yeniden düşünmeye davet ederek çeviribilim alanına katkı sunar. Ginger, fotoğrafı yalnızca kültürel bir temsil aracı olarak değil, aynı zamanda kendi içinde çok katmanlı bir çeviri alanı olarak konumlandırarak, çevirinin medyalar-arası boyutuna kuramsal bir açılım getirir. Bunun yanında, *translatio* kavramını görsel kültür bağlamına taşıyarak çevirinin biçimsel, estetik ve algısal boyutlarını görünür kılar; bu da kültür

çevirisi tartışmalarının ontolojik ve epistemolojik sınırlarını yeniden düşünmeye katkıda bulunur. Son olarak fotoğrafın, gerçekliğin farklı düzeyleri arasında taşıyıcı bir ortam olarak işleyişini açığa çıkarması, çeviribilimde giderek önem kazanan maddi dönüşüm, medyalar-arasılık, temsiliyet ve kültürel dolaşım gibi araştırma alanlarına kuramsal açılım sunabilecek niteliktedir.

3.2.2 Kuramsal açılımlar: Kültür çevirisinin düşünsel çerçeveleri

Andrea Bergantino'nun "Translation and its fictions: pseudotranslation and partial cultural translation in focus" (2023) başlıklı çalışması sözde çeviri ile kısmi kültür çevirisini karşılaştırarak "çevirilmemiş" metinlerin nasıl çeviri çerçevesinde sunulabildiğini sorgular. Makale, yanmetinler ve kültürel göstergeler aracılığıyla okur algısında özgünlük kavrayışlarının nasıl biçimlendiğini sorgularken aynı zamanda çevirinin sınırlarının nasıl belirsizleştirdiğini incelemektedir. Bergantino, çağdaş yaklaşımlarda çeviri olarak kabul edilen edimin sınırlarını geliştirmek amacıyla sözde çeviri ve kısmi kültür çevirisini karşılaştırır. Kısmi kültür çevirisi, bir metnin dilinin kaynak kültürü yansıtmadığı, ancak başka bir kültüre ait yoğun kültüre özgü öğeler içerdiği durumları ifade eder (Klaudy & Heltai, 2020, s. 44). Bu tür metinlerde yazarın kullandığı dil kendi dilidir, ancak metnin kültürel arka planı tamamen başka bir kültüre aittir. Bu nedenle metin, herhangi bir kaynak metin bulunmamasına rağmen okurda çeviriymiş izlenimi yaratır. Yazar, yabancı kültüre ait öğeleri aktarırken çevirmenlerin kullandığı yabancılaştırıcı ya da yerlileştirici stratejiler kullanır. Böylece, metin dilsel olarak özgün olsa da kültürel olarak aktarım niteliği taşır ve bu nedenle kısmi kültür çevirisi (2023, s. 44) olarak değerlendirilebilir. Makale, her iki olgunun da bir metnin okurlar tarafından çevrilmiş olarak kabul edilmesine dayandığını, ancak niyet, yanmetinsel işaretleme ve ideolojik yük açısından ayrıştığını ileri sürer: sözde çeviriler kendilerini bilinçli olarak gerçek çeviri gibi sunarken, kısmi kültür çevirileri, dilsel olarak özgün olsalar bile yabancı kültüre ait yoğun kültüre özgü öğeler barındıran ve bir özgün metni bulunmamasına rağmen çeviri sonucu oluşan izlenimi yaratan metinlerdir. Bu metinlerde yazarlar, yabancı kültürel unsurları aktarırken çevirmenlerin kullandığı yabancılaştırıcı veya yerlileştirici stratejilere benzer yöntemler kullanarak metin, dil ve kültürün ayrıştığı bir noktada kültürel aktarım işlevi görür. Bu uygulamaları çeviri taklidi, kültüre özgü öğeler ve çokdilli kurmaca üzerine yürütülen daha geniş tartışmalar içinde konumlandıran Bergantino, kültür çevirisini "kaynak," "eşdeğerlik" ve hatta "çeviri" kavramlarının kendisinin anlatısal kurgular hâline geldiği, bir kurmaca aktarım alanı olarak kavramsallaştırır. Makale, kısmi kültür çevirisi kavramını berraklaştırıp işlevselleştirirken, sözde çeviriyi tarihsel bir merak unsuru olmaktan çıkarıp çağdaş ve politik açıdan yüklü bir strateji olarak yeniden konumlandırır; böylece çevrilmiş metinlerle çeviri-benzeri (Bergantino, 2023, s. 255) metinler arasındaki kuramsal sınırı daha belirgin hâle getirir.

Bu başlık altında incelenen ikinci çalışma, Birgit Haberpeuntner, "A theater of new, unforeseen constellations": Walter Benjamin's "Arcade" in postcolonial theories of (cultural) translation" (2023) başlıklı makalesidir. Makale, Walter Benjamin'in "The Task of the Translator" başlıklı çalışmasının kültür çevirisiyle ilgili sömürgecilik sonrası kuramlara girişini izleyen ve nasıl yeniden yorumlandığını tartışan bir yaklaşım sunar.

Haberpeuntner “pasaj” kavramına odaklanarak, Benjamin’in mirasının İngilizce kuramsal söylem içinde yeniden yorumlanan ve dönüştürülen bir mekân olarak işlevini tartışmaktadır. Haberpeuntner, Benjamin’in Arkade teriminin İngilizceye “arcade” olarak çevrilmesinin, Benjamin’in çeviriye ilişkin erken dönem düşüncelerinin Arcades Projesi’nin *Passagenwerk* geç dönem tasarılarıyla sessizce kaynaştırdığını ve sözcük düzeyindeki bu kaymanın, kültür çevirisi kavramının sömürgecilik sonrası kuramlardaki etkili kullanımının temelinde yattığını ortaya koyar. Makale, Niranjana (1992) ve Chow’un (1995) kültür çevirisi yaklaşımlarının bu “yanlış” çeviriye dayanarak İngilizce merkezli bir kuramsal inşa haline geldiğini; çeviri yoluyla belirli “yeni Benjamin’ler” (2023, s. 119) oluşturduğunu; arcade metaforunu çeviri, tarih ve kitle kültürü arasında mekânsal bir arayüz olarak işlevselleştirdiğini ortaya koyar. Haberpeuntner, bu okumaları yalnızca düzeltmek yerine, Benjamin’in geçirgenlik ve tamamlanmamışlık poetikasının yapısal olarak bu tür verimli yanlış okumaları davet ettiğini savunur. Bu bağlamda kültür çevirisi, kuramın kendi kendini diller, disiplinler ve mecralar arasında yeniden çevirmesi olarak görünür; “yanlış” çeviri ise hem sömürgecilik sonrası düşüncenin hem de çeviribilim kanonlarının oluşumunda yaratıcı bir itici güç işlevi görür. Makale, kuramın kendisini bir çeviri nesnesi olarak kavramsallaştırarak çeviribilimin kavramların diller, kurumlar ve medyalar-arasındaki dolaşımına ilişkin daha kapsamlı yaklaşımlarıyla uyumlu hale geldiğini ileri sürer.

3.2.3 Moda ve beden politikaları: Giysi ve kültürel kodların çevirisi

Patrizia Calefato’nun moda ve göstergebilim alanlarının kapsamında değerlendirilebilecek olan “Fashion as cultural translation: knowledge, constrictions and transgressions on/of the female body” (2010) başlıklı makalesi Rey Chow’un kültür çevirisi yaklaşımını modaya taşıyarak, giyinmiş bedeni görselliğin hem öznesi hem de nesnesi olarak ele alıp; giysinin bakış, taklit ve ayırt etme süreçleri aracılığıyla kültürler ve bedenler arasında bir çeviri mekanizması olarak işlediğini ortaya koymaktadır. Calefato, modayı kültür çevirisine ilişkin paradigmatik bir alan olarak kavramsallaştırarak anlamın kadın bedeni üzerinde işaretlendiği ve bu beden üzerinden müzakere edildiği bir alan olarak ele alır. Sari, üniforma ve peçe gibi giysileri Chow (1995), Bhabha (1994) ve Spivak’ın (1987) yaklaşımları ışığında okuyan Calefato, sabit bir kültürel özün bulunmadığını; bedenlerin ve kıyafetlerin her zaman bakışa göre biçimlendirilmiş ve sömürgeci, kapitalist ve ataerkil düzenler içinde dolaşıma sokulmuş olduğunu ileri sürer. Bu bağlamda moda hem bir bilgi alanı hem de bir kısıtlama mekanizması olarak işler: bedenleri üniformalar, hizmetkar kıyafetleri gibi formlarla belirli rollerle biçimlendirir ve aynı zamanda kadınların dayatılan kodları sahiplenebildiği, yeniden anlamlandırabildiği ya da markalı başörtüleri, örtünme tarzına yapılan dokunuşlar gibi küçük müdahalelerle altüst edebildiği melez üçüncü alanlar açar. Makale, kültür çevirisi tartışmalarını dilin ötesine, giyimin görsel ve maddi ekonomisine taşıyarak metin-merkezli çeviri modellerinin dışında bir bakışla kültürlerin küresel modernitede tüketime sunulmak üzere nasıl çevirildiğine ilişkin bedensel ve çoğu zaman şiddet içeren boyutları görünür kılar. Calefato, kültür çevirisi tartışmalarına çeviriyi kâğıt üzerinden bedene taşıyarak katkıda bulunur. Böylece moda özellikle kadın bedeni üzerinden, kültürlerin birbirini çevirdiği, tahakküm altına aldığı ve direndiği bir sahneye dönüşür. Makale, çeviribilim

alanını, alana ait “özgün – çeviri”, “görünürlük” ve “yabancılık” gibi kavramların hali hazırda ne giydiğimizde ve birbirimize nasıl baktığımızda da her zaman karşımıza çıktığını fark etmeye davet eder.

3.2.4 Hareket halindeki kimlikler: Göç çevirileri

Tomislav Longinović’in “The Migrant Crypt: Cultural Translation Across the Balkans” (2018) başlıklı makalesi, kültür çevirisi yaklaşımını Balkan göç krizinin incelenmesinde bir çerçeve olarak kullanarak, travma, mekân ve kimliğin yalnızca dilsel aktarım bağlamında değil, aynı zamanda sınırları aşan toplumsal ve siyasal oluşumların çevirilmesi sürecinde nasıl yeniden şekillendiğini tartışmaktadır. Longinović, Balkan rotası üzerinden yaşanan son mülteci krizini, kültür çevirisi bağlamında özel olarak Avrupa’ya özgü bir başarısızlığın ifşası olarak kuramsallaştırır ve bu durumu, psikanalitik bir figür olan “göçmen kripti” (2018, s. 892) üzerinden yorumlar. Göçmen kriptini, travmatik karşılaşmaların içselleştirilmek yerine içeriye gömüldüğü yapay bir bilinçdışı olarak okuyan Longinović, bu ayrımı Venuti’nin (1995) çeviride birer strateji olarak kullanılan yerleştirme ve yabancılaştırma karşıtlığına yerleştirir. Böylece Avrupa devletlerinin göçmenleri kültürel olarak çevirirken, göçmenlere ilişkin farklılıkları müzakere etmek yerine, vahşice asimile ettiklerini ya da bütünüyle soyutladıklarını, bir diğer deyişle farklılıkları tamamen ortadan kaldırdıklarını ileri sürer. Makale, kültür çevirisini zorunlu göç çağında içsel ve dışsal mekânlar arasındaki müzakerelerin tartışmalı ve çoğu zaman patolojik bir süreci olarak yeniden çerçeveler. Çeviribilim açısından makale hem kültür çevirisi paradigmasını genişletir hem de bu paradigmanın kritik boyutlarını keskinleştirir. Longinović’e göre göçmenleri nasıl çevirdiğimiz ya da çevirmeyi nasıl reddettiğimiz yalnızca söylemsel bir mesele değil; bir hayatta kalma sorunu, demokratik olanakların koşulu ve Avrupa’nın gelecekteki şekillenmesinin temel belirleyicisidir. Longinović’in çalışması, çeviribilimi toplumsal kuramlar, göç çalışmaları ve psikanalizle kesiştirerek, kültür çevirisinin travma, şiddet ve demokratik hayal bağlamlarında nasıl işlediğine dair güçlü bir kavramsal katkı sunar. Bu da çeviribilim alanının politik duyarlılığını, disiplinlerarasılığını ve toplumsal etki alanını genişletmeye yönelik olarak okunabilir.

Bir bütün olarak ele alındığında, bu katkılar kültür çevirisinin geniş bir epistemolojik ve politik pratik olarak işlediğini göstermektedir. Gerek diaspora kimliklere, çokdillilik deneyimlerine ve sömürgecilik-sonrası özgünlük ile melezlik müzakerelerine aracılık eden bir anlatı pratiği olarak; gerekse görsel sanatlarda, “temsil” kavramını yeniden çerçeveleyen, sömürgeci kanonları sorgulayan ve göçmen öznelliklerini görünür kılan bir yöntem olarak, dünyayı yeniden anlamlandırmanın bir aracı haline gelmektedir. Medya ve modada kültürel kimlikleri küresel izleyiciler için yeniden kodlayan göstergebilimsel bir oyun olarak kavramsallaştırılırken; göç ve uygarlıklar arası diyalog bağlamında travmanın, belleğin ve kültürlerarası değiş tokuşun müzakere edilmesine imkân veren bir süreç olarak belirlemektedir. Kuramsal tartışmalarda ise kültür çevirisinin, sözde-çeviri, opaklık ve Benjamin’in mirasının yeniden okunması gibi meseleler üzerinden çevirinin sınırlarını sorgulamadaki rolü öne çıkmaktadır. Tüm bu perspektifler içinde, kültür çevirisinin farklılıklara aracılık etme,

iktidar dinamiklerini açığa çıkarma ve dilin ötesinde görsel, bedensel ve politik alanlarda yeni temsil biçimleri üretme kapasitesi belirgin hale gelmektedir.

5. Sonuç

Bu makale, kültür çevirisi kavramının disiplinlerarası dolaşımını, farklı alanlarda nasıl kavramsallaştırdığını ve eleştirel yaklaşımlarla nasıl yeniden çerçevelendiğini tartışmıştır. Antropolojideki erken kökenlerinden sömürgecilik sonrası kuramsal yaklaşımlara ve çağdaş sanat, edebiyat, medya, göç ve moda çalışmalarındaki güncel yorumlara kadar genişleyen bu kavram, yalnızca dilsel aktarımı değil, aynı zamanda toplumsal, görsel ve ideolojik düzeylerdeki temsil, müzakere ve dönüşüm süreçlerini de kapsamaktadır. Bu bağlamda kültür çevirisi, farklı disiplinlerde hem betimleyici hem de kuramsal bir araç olarak işlev görmüş, kimi zaman epistemolojik sınırları sorgulayan, kimi zaman da yeni anlam üretim biçimlerini görünür kılan bir araştırma merceğine dönüşmüştür.

Çeşitli çalışmalar, kültür çevirisinin, muğlaklığı ve çok katmanlılığı nedeniyle yalnızca belirsizliklerin kaynağı değil, aynı zamanda kavramsal üretkenliğin de itici gücü olabildiğini göstermektedir. Özellikle sömürgecilik sonrası çalışmaların etkisiyle, iktidar ilişkilerini açığa çıkaran, kimliklerin müzakere edildiği üçüncü alanı görünür kılan ve melez öznelliklerin doğuşuna aracılık eden bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Disiplinlerarası örnekler de bu üretkenliği doğrulamakta; kültür çevirisinin, farklı bağlamlarda direniş, yeniden anlamlandırma ve temsil stratejileri olarak işlediğini ortaya koymaktadır. Çalışmanın Kültür Çevirisi çalışmalarında Disiplinlerarası Mercekler başlıklı bölümünde incelenen çalışmalarda öncelikle, kültür çevirisi kavramının dönüştürücü bir eylem olduğu; ötekilikle yaratıcı bir ilişkiye girerek kaynağı yeniden yorumlama ve ortaya çıkarma potansiyeline sahip bir kavram olarak, farklı kültürel aracılık, temsil ve müzakere biçimlerinin incelenmesinde bir kavramsal mercek işleviyle kullanıldığı tespit edilmiştir. Görsel sanatlar, fotoğraf, kuramsal açılımlar, moda ve göç çalışmaları gibi alanlarda, kültür çevirisi, anlamların, kimliklerin ve pratiklerin bağlamlar arasında nasıl taşındığını, güç ilişkileri tarafından nasıl yeniden şekillendirildiğini ve yeni anlayış biçimlerini nasıl ortaya çıkardığını ele almaktadır. Kültür çevirisi, bu çalışmalarda çeviribilimin kuramsal tartışmalarını genişletmeye yönelik olarak irdelenmekte; kısmi kültür çevirisi kavramıyla birlikte herhangi bir kaynak metni olmaksızın farklı çeviri stratejileri kullanılarak oluşturulan metinlerin çeviri gibi algılanmasındaki bağlamı ortaya koymakta; göçmenlerin çevrilmesi bağlamında travma, şiddet, mücadele, demokrasi, müzakere gibi kavramların çeviriyle nasıl ilişkili olduğunu göstermekte; küresel tüketim bağlamında kültürlerin kadın bedeni üzerinden birbirini nasıl çevirdiğini ele almakta; üç boyutlu gerçekliğin iki boyutlu temsiliyetiyle izleyiciyle çeviri çerçevesinde yeni bağlar kurmakta ya da güç ilişkilerini tersine çeviren yeni yorumlamalar sergilemektedir. Burada, insan eyleminin, hareketlilik, göç, temsiliyet, mücadele, müzakere ve sanatın her türde alanında ortaya çıkan görsel ve performans dayalı üretimler gibi dilsel anlatımında dahil olduğu ancak bunun ötesine geçen çok biçimli anlam oluşturma ve çeviri pratikleri kültür

çevirisi bağlamında kavramsallaştırılabildiği söylenebilir. Yine aynı bölümde incelenen çalışmaların ortak bir özelliği olarak hem çeviribilime ait kuram ve kavramlardan yararlandıkları hem de kültür çevirisine ilişkin sundukları çeşitli kavramsallaştırmalarla alanın disiplinlerarası yönünü genişletmeye yönelik adımlar atmış oldukları sonucuna varılabilir. Kültür çevirisinde olduğu gibi araştırma nesnesinin anlamlarını disiplinlerarası ve ötesi boyutlarda genişleten yaklaşımlar çeviribilim alanını için bir tehdit değil bir fırsat olarak okunabilir.

Geleceğe dönük olarak, kültür çevirisinin çerçevesini daha da genişleten yeni çalışmaların özellikle dijital kültürler, medya ve sanatta çeviri, eko-çeviri yaklaşımları, çeviri şehirler ve çevirinin deneyimsel boyutları gibi alanlarda kavramın işlevselliğini sorgulaması beklenebilir. Bu tür araştırmalar, kültür çevirisinin günümüzün hızla değişen kültürel, çevresel ve mekânsal dinamikleriyle nasıl etkileşime girdiğini görünür kılabileceği gibi, kavramın kuramsal üretimini de genişletebilecektir. Böylelikle kültür çevirisi, yalnızca akademik bir tartışma alanı değil, aynı zamanda farklı kültürler, kimlikler ve deneyimler arasındaki etkileşimleri anlamaya yönelik güçlü bir analitik araç olmaya devam edebilecektir.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Ayşe Ayhan %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions

First Author: Ayşe Ayhan 100%

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Financial Support: The author declares that she received no financial support for this study.

Kaynakça

- Asad, T. (1986). The Concept of Cultural Translation in British Social Anthropology. J. Clifford & G. E. Marcus (Ed.), *Writing culture: The poetics and politics of ethnography* içinde (ss. 141-164). University of California Press.
- Baker, M. (2006). *Translation and conflict: A narrative account*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203099919>
- Bassnett, S., Trivedi, H. (Ed.). (1999). *Postcolonial translation: Theory and practice*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203068878>
- Benjamin, W. (1996). The task of the translator (H. Zohn, Trans.). M. Bullock & M. W. Jennings (Ed.), *Selected writings: Vol. 1. 1913–1926* içinde (ss. 253–263). Belknap Press. (Özgün eser 1923 yılında yayımlandı).

- Bergantino, A. (2023). Translation and its fictions: pseudotranslation and partial cultural translation in focus. *The Translator*, 30(2), 249–264. <https://doi.org/10.1080/13556509.2023.2251892>
- Bhabha, H. (1994). *The location of culture*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203820551>
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice* (R. Nice, Çev.). Cambridge University Press.
- Calefato, P. (2010). Fashion as cultural translation: knowledge, constrictions and transgressions on/of the female body. *Social Semiotics*, 20(4), 343–355. <https://doi.org/10.1080/10350330.2010.494388>
- Chow, R. (1995). *Primitive passions: Visuality, sexuality, ethnography, and contemporary Chinese cinema*. Columbia University Press.
- Clifford, J. (1983). On ethnographic authority. *Representations*, 1(2), 118–46. <https://doi.org/10.2307/2928386>
- Conway, K. (2012). Cultural translation. Y. Gambier & L. v. Doorslaer (Ed.), *Handbook of translation studies* (Cilt. 3) içinde (ss. 21–25). John Benjamins Publishing. <https://doi.org/10.1075/hts.3>
- Cronin, M. (2006). *Translation and identity*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203015698>
- Davis, B. P. (2019). The politics of Édouard Glissant's right to opacity. *The CLR James Journal*, 25(1/2), 59–70. <https://www.jstor.org/stable/26946358>
- Evans-Pritchard, E. E. (1971). *The Azande: History and political institutions*. Clarendon Press.
- Even-Zohar, I. (1978). The position of translated literature within the literary polysystem. J. S. Holmes, J. Lambert & R. v. d. Broeck (Ed.). *Literature and translation: New perspectives in literary studies with a basic bibliography of books on translation studies* içinde (ss. 117–127). Acco.
- Even-Zohar, I. (1979). Polysystem theory, *Poetics Today*, 1(1–2), 287–310. <https://doi.org/10.2307/1772051>
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. Basic Books.
- Ginger, A. (2015). From cultural translation to translations inside photographs (1860–1930). *Art in Translation*, 7(1), 141–164. <https://doi.org/10.2752/175613115X14235644692437>
- Haberpeuntner, B. (2023). A theater of new, unforeseen constellations: Walter Benjamin's "Arcade" in postcolonial theories of (cultural) translation". *Translation Studies*, 16(1), 118–133. <https://doi.org/10.1080/14781700.2022.2150679>
- Hall, E. T. (1959/1990). *The silent language*. Doubleday.
- House, J. (2002). Universality versus culture specificity in translation". A. Riccardi (Ed.), *Translation studies: Perspectives on an emerging discipline* içinde (ss. 92–110) Cambridge University Press. <https://doi.org/10.2989/16073610609486411>
- Hatim, B., & Mason, I. (1990). *Discourse and the translator*. Longman.
- Jenks, C. (1993). *Culture*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203446317>

- Katan, D. (2009). Culture. M. Baker & G. Saldanha (Ed.), *Routledge encyclopedia of translation studies* içinde (ss. 70-73). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203872062>
- Keesing, R. M. (1985). Conventional metaphors and anthropological metaphysics: The problematic of cultural translation. *Journal of Anthropological Research*, 41(2), 201–217. <http://www.jstor.org/stable/3630416>
- Klaudy, K., Heltai, P. (2020). Re-Domestication, repatriation and additional domestication in cultural back-translation. *Across Languages and Cultures*, 21(1), 43–65. <https://doi.org/10.1556/084.2020.00003>
- Kroeber, A. L., & Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A critical review of concepts and definitions*. Harvard University, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology.
- Lefevere, A. (1992). *Translation, rewriting and the manipulation of literary fame*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315458496>
- Lefevere, A., Bassnett, S. (1990). Introduction: Proust's grandmother and the thousand and one nights: The "cultural turn" in translation studies. S. Bassnett & A. Lefevere (Ed.), *Translation, history, and culture* içinde (pp. 1-13). Pinter.
- Levi- Strauss, C. (1963). *Structural anthropology* (Çev: C. Jacobson & B. G. Schoepf). Basic Books Press.
- Longinović, T. Z. (2018). The migrant crypt: Cultural translation across the Balkans. *Interventions*, 20(6), 890–905. <https://doi.org/10.1080/1369801X.2018.1492956>
- Maitland, S. (2017). *What is cultural translation?* Bloomsbury.
- Malinowski, B. (1922). *Argonauts of the Western Pacific: An account of native enterprise and adventure in the archipelagoes of melanesian New Guinea*. Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Niranjana, T. (1992). *Siting translation: History, post-structuralism and the post-colonial context*. University of California Press. <https://doi.org/10.2307/ji.5973096>
- Pym, Anthony (2014). *Exploring translation theories*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203869291>
- Radcliffe-Brown, A. R. (1952). *Structure and function in primitive society*. The free Press.
- Raubenheimer, L. (2023). Speaking back to the landscape canon: Cultural translation in Phumulani Ntuli's Cloud Migration and the Liewe Land! Exhibition". *Critical Arts*, 39(1–2), 78–94. <https://doi.org/10.1080/02560046.2023.2289582>
- Ricoeur, P. (1981). *Hermeneutics and the human sciences* (J. B. Thompson, Çev. & Ed.). Cambridge University Press ve Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316534984>
- Rushdie, S. (1992). *Imaginary homelands: Essays and criticism 1981–1991*. Penguin.
- Spivak Chakravorty, G. (1987). *In other worlds: Essays in cultural politics*. Methuen.
- Sturge, K. (2009). Cultural translation. M. Baker & G. Saldanha (Ed.), *Routledge encyclopedia of translation studies* içinde (ss. 67-70). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203872062>

- Taft, R. (1981). The role and personality of the mediator. S. Bochner (Ed.), *The mediating person: Bridges between cultures* içinde (ss. 53–88). Schenkman.
- Trivedi, H. (2007). Translating culture vs. cultural translation. P. St-Pierre & P. C. Kar (Ed.), *Translation – Reflections, refractions, transformations* içinde (ss. 277 – 287). John Benjamins Publishing. <https://doi.org/10.1075/btl.71>
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.100>
- Tylor, E. B. (1871). *Primitive culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom*. John Murray.
- Tymoczko, M. (2003). Ideology and the position of the translator: In what sense is a translator ‘in-between’?. M. C. Pérez (Ed.), *Apropos of ideology. Translation studies on ideology – Ideologies in translation studies* içinde (ss. 181–201). St Jerome. <https://doi.org/10.4324/9781315759937>
- Tymoczko, M. (2007). *Enlarging Translation, Empowering Translators*. St Jerome.
- Venuti, L. (1995). *The translator’s invisibility*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203360064>
- Venuti, L. (1998). *The scandals of translation*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203047873>
- Vermeer, H. (1996). *A skopos theory of translation*. TEXTconTEXT.
- Wolf, M. (2002) Culture as translation – and beyond: Ethnographic models of representation in translation studies. T. Hermans (Ed.), *Crosscultural transgressions: Research models in translation studies* içinde (ss. 180–192). St Jerome. <https://doi.org/10.4324/9781315759944>
- Young, R. (2003). *Postcolonialism: A very short introduction*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/actrade/9780198856832.001.0001>